

۹۸. همان.
۹۹. همان، ص ۲۴. شایسته ذکر است که بیشتر اعضای فعال کمیته ضد فاشیست تبریز آنانی بودند که نامشان به عنوان پایه گذاران سایر انجمن‌ها نامبرده شدند. اعضای کمیته ضد فاشیست تبریز عبارت بودند از: بادگان، ولایی، لنکرانی و شبستری به همراه اسدی، گیورکیان و جاویدان.
۱۰۰. گزارش وزارت امور خارجه انگلستان، از کنسول کوک (Cook) به سر ریدر بولارد، تبریز، مورخ ۶ بهمن ۱۳۲۰. اندکی پس از چاپ وطن یولوندا، شوروی‌ها چاپ دومین روزنامه خودشان را آغاز کردند که موسوم بود به قزل عسکر (سرباز سرخ).
۱۰۱. جراید زیرین به زبان فارسی طبع می‌شد: آریا (۱۳۲۰)، اختر شمال (۱۳۲۱ تا ۱۳۲۴)، فریاد (۱۳۲۱)، غوغای زندگی (۱۳۲۲ تا ۱۳۲۳)، گفتار و کردار (۱۳۲۱ تا ۱۳۲۲)، جودت (۱۳۲۱)، کیوان (۱۳۲۳ تا ۱۳۲۴)، کلید نجات (۱۳۲۳ تا ۱۳۲۴)، مهتاب (۱۳۲۰)، ندای حق (۱۳۲۳ تا ۱۳۲۴)، پرتو اسلام (۱۳۲۳)، صدای آذربایجان (۱۳۲۰)، شاهین (۱۳۲۰ تا ۱۳۲۴)، تبریز (۱۳۲۱ تا ۱۳۲۳)، جرایدی که به زبان آذربایجانی چاپ می‌شد عبارت بودند از:
- *Yumuruq* (تبریز، ۱۳۲۲ تا ۱۳۲۳).
- *Yumuruq* (اردبیل، ۱۳۲۳ تا ۱۳۲۳).
- *Adabiyat Sahifasi* (تبریز، ۱۳۲۲ تا ۱۳۲۵).
- و جراید دوزبانه (فارسی و آذربایجانی) عبارت بودند از:
- آذربایجان (۱۳۲۰ تا ۱۳۲۱)؛
- خاور نو (جریده رسمی ایالتی حزب توده، ۱۳۲۲ تا ۱۳۲۴)؛
- ستاره آذربایجان (۱۳۲۳ تا ۱۳۲۴).
- تنها روزنامه ارمنی عبارت بود از *Haga - Fashist* (۱۳۲۲ - ۱۳۲۴).
۱۰۲. گزارش وزارت امور خارجه انگلستان، شماره ۳۷۱/۳۱۴۲۶، از کنسول کوک (Cook) به سر ریدر بولارد، ۳۰ اردیبهشت ۱۳۲۱.

۱۰۳. همان.
۱۰۴. چشم‌آذر، پیشین، ص ۲۰.
۱۰۵. زیبایی، کمونیزم در ایران یا تاریخ مختصر کمونیست‌ها در ایران، بدون ناشر، ۱۳۴۳، ص ۲۳۴. این کتاب بعداً به وسیله رئیس ساواک (پلیس مخفی ایران) چاپ گردید و نام او به عنوان مؤلف درج شد. حقیقت آن است که این اثر به وسیله اعضای سابق حزب توده نوشته شده که پس از کودتای سال ۱۳۳۲ دستگیر شدند و در آن موقع به زندان محکوم گردیدند. همه اسناد محرمانه ساواک راجع به حزب توده و فعالیت‌های کمونیست‌ها در اختیار ایشان گذاشته شد و از آنان خواسته شد که کتابی تبلیغاتی علیه کمونیست‌ها تألیف کنند. علی‌رغم القائات غیرتاریخی ساواک، این کتاب یکی از عالی‌ترین منابع درباره موضوع موردبحث است.
۱۰۶. همان.
۱۰۷. چشم‌آذر از کلانتری به عنوان یکی از پایه‌گذاران کمیته ایالتی یاد نمی‌کند. به هر حال، حسین ملک که بعداً به کمیته پیوست در مصاحبه‌ای به من گفت که کلانتری تنها عضو غیرکمونیست کمیته ایالتی بود ولی پس از نخستین کنفرانس ایالتی برکنار گردید.
۱۰۸. رهبر، شماره ۴۸۳، مورخ ۱۷ بهمن ۱۳۲۳.
۱۰۹. مطابق گزارش شوروی‌ها، از آغاز سال ۱۹۴۴، کل تعداد اعضای حزب توده در آذربایجان پنجهزار نفر بودند. آرشیو مؤسسه تاریخ آذربایجان، پرونده ۵، شماره ۹ - ۱۲/۵.
۱۱۰. ملکی، پیشین، ص ۳۶۴.
۱۱۱. میرجعفر اباسوویچ باقراوف (متولد ۱۸۹۶ درگذشته ۱۹۵۶ م.): دبیر اول کمیته مرکزی حزب کمونیست آذربایجان شوروی و شورای کمیساریای خلق آذربایجان شوروی. باقراوف، به عنوان دست‌پرورده استالین، از شخصیت‌های عمده دوران استالین بود که به صورت فعالی در تصفیه‌های وسیع دوران استالین شرکت داشت. مطابق نوشته مورخ شوروی روی‌آ. مدودف (Roy A. Medvedev) در سالهای ۱۹۳۷-۱۹۳۸ م. بیش از ده هزار نفر را در آذربایجان، به اتهام شرکت در توطئه قتل باقراوف به قتل

رساندند. پس از مرگ استالین در سال ۱۹۵۳، باقراوف، از همه مناصبش برکنار و سال بعد هم دستگیر شد. او از ۱۲ تا ۲۶ آوریل ۱۹۵۶ در باکو، توسط شاخه نظامی دادگاه عالی اتحاد جماهیر شوروی محاکمه و محکوم به مرگ شد. رجوع شود به:

- Wiczynski, J.L., (ed.) *The Modern Encyclopedia of Russia and Soviet History*, Gulf Breeze (Florida), Academic International Press, 1976, pp. 238 - 40.

- Medvedev, R.A., *Let History Judge, The Origin and Consequences of Stalinism*, New York, Macmillan, 1972, p.344.

[این اثر زیر عنوان در دادگاه تاریخ توسط انتشارات خوارزمی، به زبان فارسی نشر شده است.]

۱۱۲. خلیل ملکی، «نطق در تبریز»، رهبر، شماره ۵۹۱، مورخ ۳ تیر ۱۳۲۴.

۱۱۳. رهبر، شماره ۶۰۴، مورخ ۲۱ تیر ۱۳۲۴.

۱۱۴. خلیل ملکی در خاطراتش به تلاش‌هایی که برای مقابله با فعالیت‌های تبلیغاتی گروه رقیب به عمل آورده است اشاره می‌کند. یک نمونه آن عبارت بوده است از جابه‌جایی تصویر استالین در مقر حزب با عکس‌هایی از مشروطه‌طلبان آذربایجانی نظیر ستارخان و باقرخان. نگاه کنید به: خلیل ملکی، پیشین، صفحات ۳۶۵ تا ۳۷۴.

۱۱۵. مطابق نوشته انور خامه‌ای، فشار دائمی طرفداران باقراوف در کمیته ایالتی نه تنها خلیل ملکی را به ترک آذربایجان واداشت بلکه به اخراج دیگر اعضای پیشرو حزب مانند امیرخیزی رئیس کمیته، اوانسیان، رهبر شناخته شده حزب توده و نماینده مجلس؛ کمونیست یهودی سابقه‌دار، به نام زولون (Zolun) و حسین ملک، منجر گردید. نگاه شود به: انور خامه‌ای، فرصت بزرگ از دست رفته، پیشین، صفحات ۱۹۳ تا ۱۹۴.

۱۱۶. ناصر پاکدامن، پیشین، ص ۱۳.

۱۱۷. چشم آذر، پیشین، ص ۲۲.

۱۱۸. گزارش وزارت امور خارجه انگلستان، شماره ۳۷۱/۳۱۴۲۶، یادداشت‌های تبریز، مورخ ۳۰ شهریور تا ۹ آبان ۱۳۲۱.
۱۱۹. همان.
۱۲۰. آرشیو ملی واشنگتن، شماره ۸۹۱/۰۰/۱۰/۵۰۴ مورخ ۲۱ آذر ۱۳۲۱.
۱۲۱. گزارش وزارت امور خارجه انگلستان، شماره ۳۷۱/۴۵۴۵۰، بازدید هیأت نمایندگی اتحادیه کارگران شوروی از ایران، مورخ ۲۵ شهریور ۱۳۲۱.
۱۲۲. گزارش وزارت امور خارجه انگلستان، شماره ۳۷۱/۴۰۱۷۸، یادداشت‌های تبریز، مورخ ۶ تا ۱۹ مرداد ۱۳۲۱.
۱۲۳. همان.
۱۲۴. گزارش وزارت امور خارجه انگلستان، یادداشت‌های تبریز، مورخ ۲۵ آبان تا ۹ آذر ۱۳۲۱.
۱۲۵. ملکی، پیشین، ص ۳۷۴.
۱۲۶. گزارش وزارت امور خارجه انگلستان، شماره ۳۷۱/۴۰۱۷۸، یادداشت‌های تبریز، مورخ ۳۰ شهریور تا ۲۰ مهر ۱۳۲۳.
۱۲۷. آرشیو ملی واشنگتن، شماره ۲۸۴۴-۱۰/۰۰/۸۹۱ مورخ ۷ آبان ۱۳۲۳.
۱۲۸. رهبر، شماره ۵۷۲، مورخ ۱۱ خرداد ۱۳۲۴.
۱۲۹. آذیر، شماره ۲۱۹، مورخ ۱۹ آذر ۱۳۲۳؛ شماره ۲۳۴، مورخ ۱۹ دی ۱۳۲۳؛ شماره ۲۳۷، مورخ ۲۶ دی ۱۳۲۳؛ شماره ۲۳۹، مورخ ۲۵ بهمن ۱۳۲۳؛ رهبر، شماره ۴۶۴، مورخ ۲۴ دی ۱۳۲۳؛ شماره ۵۲۳، مورخ ۱۳ فروردین ۱۳۲۴؛ شماره ۵۲۷، مورخ ۱۹ فروردین ۱۳۲۴؛ شماره ۶۲۸، مورخ ۲۱ مرداد ۱۳۲۴.
۱۳۰. رهبر، شماره ۵۹۷، مورخ ۱۲ تیر ۱۳۲۴.
۱۳۱. آرشیو ملی واشنگتن، شماره ۱۴۵-۱۰/۰۰/۸۹۱، مورخ ۱۲ دی ۱۳۲۳.
۱۳۲. خاورنوا، شماره ۷۱، مورخ ۱۸ تیر ۱۳۲۴.

۱۳۳. مذاکرات مجلس، مورخ ۱۴ خرداد ۱۳۲۴.
۱۳۴. رهبر، گزارش چند حادثه را داده است که در آنها طرفداران توده مورد حمله قرار گرفتند. نگاه کنید به: رهبر، شماره ۵۷۸ مورخ ۱۸ خرداد ۱۳۲۴ و شماره ۵۸۱، مورخ ۲۲ خرداد ۱۳۲۴.
۱۳۵. رهبر، شماره ۵۱۸، مورخ اول فروردین ۱۳۲۴؛ شماره ۶۰۳، مورخ ۲۰ تیر ۱۳۲۴.
۱۳۶. رهبر، شماره ۵۲۲، مورخ ۱۲ فروردین ۱۳۲۴.
۱۳۷. غلام یحیی دانشیان، خاطرات چاپ نشده.
۱۳۸. رهبر، شماره ۶۳۷، مورخ اول شهریور ۱۳۲۴.
۱۳۹. اعلامیه چاپ شده به وسیله وزارت امور داخله؛ رهبر، شماره ۶۳۰، مورخ ۲۳ مرداد ۱۳۲۴. مطابق نوشته انور خامه‌ای، شوروی‌ها، حادثه ليقوان را محکوم کردند، به خصوص از آن‌جا که حاج احتشام یکی از تأمین کنندگان غله برای ارتش سرخ بود. در نتیجه، شوروی‌ها از آرداشس اواسیان، نماینده کمیته مرکزی حزب توده در آذربایجان و نماینده مجلس، خواستند که آذربایجان را ترک کند. نگاه کنید به: انور خامه‌ای، فرصت بزرگ از دست رفته، پیشین، ص ۱۷۴.
۱۴۰. رهبر، شماره ۶۳۳، مورخ ۲۸ مرداد ۱۳۲۴.
۱۴۱. همان.
۱۴۲. مذاکرات مجلس، مورخ ۲۰ مرداد ۱۳۲۴.
۱۴۳. ایران ما، شماره ۴۴۰، مورخ ۲۳ مرداد ۱۳۲۴.

فصل پنجم

۱. برای مطالعه جزئیات سیاست کمیترین نگاه شود به:
 Ulyanovsky, R.A. (ed.), *The Comintern and the East*,
 Moscow, Progress, 1979.
- برای مورد پژوهی سیاست کمیترین نگاه شود به:
 Ulyanovsky, R.A. (ed.), *The Comintern and the East, A
 Critique of the Critique*, Moscow, Progress, 1978.

۲. آذیر، شماره ۱۵۶، مورخ ۲۳ خرداد ۱۳۲۳.
۳. همان.
۴. آذربایجان، شماره ۶، مورخ ۲۷ شهریور ۱۳۲۴.
۵. اسکندری، ایرج؛ پیشین، ج ۴، ص ۲۱۷.
6. *Shahrivarin On-Ikisi, Azerbaijan Demokrat Ferqehsinin Birinji Iyl Downemi Münasibatile*, Tabriz Markazi Tablighat Shubasinin Nashriyehsi, 1946, p.1.
۷. خامه‌ای، انور؛ پیشین، صفحات ۱۹۴ تا ۱۹۵.
8. "Azerbaijan Demokrat Ferqehsinin Muraji'at-namehsi", in *Shahrivarin On-Ikisi, op. cit.*, pp.5-7.
۹. چشم آذر؛ پیشین، ص ۵۶.
۱۰. ایران ما، شماره ۴۶۰، مورخ ۱۸ آذر ۱۳۲۴.
۱۱. همان.
۱۲. آذربایجان، شماره ۱، مورخ ۱۴ شهریور ۱۳۲۴.
۱۳. جهانشاه‌لو افشار؛ پیشین، ص ۳۰۶. همچنین نگاه شود به: ایرج اسکندری، پیشین، ج ۴، ص ۲۱۳.
۱۴. کشاورز، فریدون؛ پیشین، ص ۶۱.
۱۵. اسکندری، ایرج؛ پیشین، ج ۱، ص ۸۸.
۱۶. چشم آذر؛ پیشین، ص ۵۳.
۱۷. اسکندری، ایرج؛ «یادداشت راجع به تأسیس فرقه دموکرات آذربایجان» پیشین، ج ۴، ص ۲۱۸. مطابق گزارش شوروی‌ها، هنگام ائتلاف حزب توده با فرقه دموکرات، تعداد کل اعضای حزب توده در آذربایجان چهل و چهار هزار نفر بود. از این تعداد ۷۲ درصد کشاورز، ۱۱/۱ درصد کارگر، ۱۰/۲ درصد کارگر متخصص (ماهر) و ۷/۶ درصد بقیه مشتمل بر طبقه متوسط، کارمند اداری و روشنفکران بودند. به نقل از آرشیو مؤسسه تاریخ آذربایجان، سند ۶، شماره ۹ - ۱۲/۵.
۱۸. ایرج اسکندری؛ پیشین، ص ۲۱۸.

۱۹. همان.
۲۰. پسیان، نجفقلی؛ مرگ بود، بازگشت هم بود، تهران، امروز، ۱۳۲۸، ص ۲۲.
۲۱. جهانشاه‌لو افشار، پیشین، صفحات ۲۳۱ تا ۲۴۱.
۲۲. آذربایجان، شماره ۵، مورخ ۲۶ شهریور ۱۳۲۴.
۲۳. گزارش وزارت امور خارجه انگلستان، شماره ۳۷۱/۴۵۴۷۸، یادداشت‌های تبریز، مورخ ۷ تا ۲۱ سپتامبر ۱۹۴۵ (برابر با ۱۶ تا ۳۰ شهریور ۱۳۲۴).
۲۴. فرقه دموکرات آذربایجان، سی سال، بی‌جا، انتشارات حزب توده، ۱۳۵۷، ص ۱۷.
۲۶. پسیان، پیشین، ص ۲۳.
27. *Azerbaijan Demokrat Ferqehsinin Maram-namehisi va Nizam-namehisi*, Tabriz, Azerbaijan Matba'ehsi, 1945, pp.5.20.
۲۸. آینده، شماره‌های ۹ و ۱۰، ۱۳۲۴.
۲۹. آذربایجان، شماره ۲۲، مورخ ۱۵ مهر ۱۳۲۴.
30. *Azerbaijan Demokrat Ferqehsinin Maram-namehisi va Nizam-namehisi*, op. cit., second part, pp.1-9.
۳۱. چشم آذر، پیشین، ص ۶۲.
۳۲. اسکندری، ایرج؛ «یادداشت راجع به تأسیس فرقه دموکرات آذربایجان»، پیشین، ص ۲۱۹. بنابر نوشته اسکندری، از این پنج نفر، جاوید، نه تنها هیچ شغلی در تشکیلات منتخب کنگره به دست نیاورد بلکه حتی در جریان برگزاری آن هم حضور نداشت. اما کمایش نام وی به وسیله چشم آذر به نام عضو کمیته مرکزی یاد می‌شود. نگاه کنید به چشم آذر، پیشین، ص ۶۲.
۳۳. آذربایجان، شماره ۴۷، مورخ ۲۰ آبان ۱۳۲۴.
۳۴. چشم آذر، پیشین، صفحات ۷۱ تا ۷۳.
۳۵. همان، صفحات ۷۷ تا ۷۸.
۳۶. این شورش که به وسیله برخی از شرکت کنندگان در آن به نام «قیام

- افسران خراسان، خوانده شده در اواسط اوت ۱۹۴۵ (برابر با اواخر مرداد ۱۳۲۴ خ) در خراسان روی داد. تعداد بیست و پنج نفر افسر و سرباز، به رهبری علی‌اکبر اسکندری، سرگرد ارتش ایران، پادگانهای خود را با برداشتن اسلحه و مهمات، ترک کردند. این شورش کوتاه‌مدت بود. پس از زد و خورد مختصری با نیروهای دولتی و تحمل هفت کشته، از جمله خود اسکندری، شورش سرکوب شد. سرانجام آنان به خاک اتحاد جماهیر شوروی پناهنده شدند. افسران پناهنده در دهکده‌ای نزدیک باکو، به نام شاه اولان، جای داده شدند و به زودی دیگر افسرانی که خاک ایران را ترک می‌گفتند به آنان پیوستند. پس از انقلاب اسلامی، دوتن از این افسران که در شورش خراسان شرکت داشتند خاطرات خود را که خیلی آموزنده است، به چاپ رساندند. نگاه شود به: تفرشیان، قیام افسران خراسان، تهران، علم، ۱۳۵۹. همچنین احمد شفائی، قیام افسران خراسان و سی و هفت سال زندگی در شوروی، تهران، کتابسرا، ۱۳۶۶.
۳۷. اولین گروه افسران عبارت بودند از: آذر، عظیمی، قاضی اسداللهی، مرتضوی، آگاهی، موسوی و نظری. دومین گروه مشتمل بود بر: پیرزاده، خلعتبری، قمصریان، سلیمی، قهرمان و شفائی. نگاه کنید به: شفائی، پیشین، ص ۱۳۴.
۳۸. گزارش وزارت امور خارجه انگلستان، یادداشت‌های تبریز، از ۲۵ اکتبر تا ۲۱ نوامبر ۱۹۴۵ (برابر با ۳ تا ۳۰ آبان ۱۳۲۴). همچنین نگاه کنید به: جهانشاه‌لو افشار، پیشین، ص ۲۴۹.
۳۹. رونوشتی از این یادداشت به وسیله پسیان ارائه شده است. نگاه شود به: پسیان، پیشین، صفحات ۳۲ تا ۳۴.
40. Kuniholm, B.R., *The Origin of the Cold War in the Near East, Great Power Conflict and Diplomacy in Iran, Turkey, and Greece*, Princeton University Press, 1980, p.279.
۴۱. در مورد گزارش این راه‌پیمایی‌ها، برای نمونه مراجعه شود به:

- آذربایجان، شماره‌های ۵۴، ۵۶ و ۵۸ به ترتیب مورخ ۲۳، ۲۵ و ۲۸ آبان ۱۳۲۴.
42. Azerbaijan Demokrat Ferqehsi, *Shahrivarin On-Ikisi*, *op. cit.*, p.21.
۴۳. طریقه برگزاری انتخابات به هیچوجه یکدست نبود. شهر تبریز ۲۵۶ هیأت نمایندگی داشت و بنابراین ۳۵ درصد کرسی‌های «مجمع» را به دست داشت، درحالی که بعضی نواحی دیگر از چنین نیروی سازمانی برخوردار نبودند.
۴۴. آذربایجان، شماره ۶۲، مورخ ۲ آذر ۱۳۲۴.
۴۵. همان، مأخذ.
46. "Azerbaijan Majlisi Mo'assesanin Qararlari", *Azerbaijan*, nos. 63, 26 November 1945.
۴۷. آذربایجان، شماره ۶۹، مورخ ۱۲ آذر ۱۳۲۴.
۴۸. آذربایجان، شماره ۷۳، مورخ ۱۶ آذر ۱۳۲۴.
۴۹. «مصاحبه با سیدجعفر پیشه‌وری» خواندنیها، شماره ۳۰، مورخ ۱۲ آذر ۱۳۲۴.
۵۰. چشم آذر، پیشین، ص ۸۸.
۵۱. آذربایجان، شماره ۶۹، مورخ ۱۲ آذر ۱۳۲۴.
۵۲. همان.
۵۳. یرواند آبراهامیان، ایران بین دو انقلاب، پیشین، ص ۲۸۹.
۵۴. یرواند آبراهامیان، «کمونیسم و اجتماع‌یون در ایران: حزب توده و فرقه دموکرات»، مجله بین‌المللی مطالعات خاورمیانه، شماره ۱، ۱۹۷۰، صفحات ۲۹۱ تا ۳۱۶.
۵۵. پیشه‌وری، *Sechmish Asarlari*، باکو، آذربایجان نشریه سی، ۱۹۶۵، ص ۶. در تاریخ جدید ایران، شخصیتی که هویتش مانند پیشه‌وری این چنین مناقشه‌انگیز باشد نداریم. لنچوسکی (Lenczowski) از این نظر دفاع می‌کند که پیشه‌وری کسی غیر از سلطان‌زاده، رهبر سرشناس حزب کمونیست نیست که در دوران

تسویه‌های استالینی دهه ۱۹۲۰ در اتحاد شوروی، اعدام شد. بنابراین روایت، سلطانزاده اعدام نگرددید و توانست فرار کند و نام خود را تغییر دهد و برای بار دوم به صحنه سیاسی ایران وارد شود. کنی هولم (Kuniholm) عقیده دارد که پیشه‌وری عضو گروه مارکسیستی پنجاه و سه نفر بود و در ۱۹۳۷ دستگیر شد. کاتم (Cottam) مدعی است که نام نخستین پیشه‌وری محمد بود و نه جعفر، در حالی که هیو توماس (Hugh Thomas) بر این باور است که نام اصلی پیشه‌وری عبارت بوده است از: Seijo Ja'far Badka Bayl که بعد به سلطانزاده تغییر داد. بعدها، به نظر توماس، «چنین وانمود شد که او در ۱۹۳۸ محکوم به تسویه‌های استالینی شده ولی در همان موقع مخفیانه به نام جدیدی وارد ایران شد و حزب کمونیست را به نام حزب توده در سال ۱۹۴۱ (برابر ۱۳۲۰ خ) دوباره پایه گذاشت.» ایگلتون (Eagleton) نیز در کتابی که راجع به شورش کردها در ۱۳۲۵ خ. نوشته تاریخ بازگشت پیشه‌وری را به ایران به حدود دوران جنگ دوم جهانی برمی‌گرداند. جالب است یادآوری شود که هیچ‌یک از این مؤلفان منابع خود را بیان نمی‌کنند. نگاه کنید به:

- Lenczowski, G., *Russia and the West in Iran 1918 - 1948*, Ithaca, Cornell University Press, 1949 - p.98.
- Kuniholm, B.R., *op. Cit.*, p.135.
- Cottam, R., *Nationalism in Iran*, Pittsburg University Press, 1964, p.125.
- Thomas H., *Armed Truce, The Beginning of the Cold War 1945 - 1946*, London, Sceptre, 1988, pp.562 - 3.
- Eagleton, W.J.R., *The Kurdish Republic of 1946*, Oxford University Press, 1964, p.41.

56. *Achiq Söz*, no. 458, 26 April 1917.

۵۷. آذربایجان جزء لاینفک ایران، شماره‌های ۱ تا ۳، از ۲۸ ژانویه تا ۶ فوریه ۱۹۱۸ (برابر با ۸ تا ۱۷ بهمن ۱۲۹۶ خ)